

УДК 070:341.1/8
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/40>

Федчун Н. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Андрєєва О. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ ЖУРНАЛІСТСЬКІ РОЗСЛІДУВАННЯ: СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Стаття присвячена дослідженню потенціалу, ролі та завдань міжнародної розслідувальної журналістики. Таким чином, досліджено та проаналізовано різні аспекти зазначеної проблеми, що дало змогу зробити важливі висновки та внесок у наявний масив знань. Завдяки ретельному аналізу та критичному осмисленню представлено розуміння соціального призначення міжнародних журналістських розслідувань. Дослідження підтвердило важливість журналістських розслідувань як соціальної сили, особливо в сучасну глобалізаційну епоху.

Результати цього дослідження демонструють роль міжнародної розслідувальної журналістики у сприянні змінам та її потенційний вплив на сучасне суспільство, вказують на необхідність подальших наукових розробок та окреслюють можливі напрями майбутніх досліджень. Досліджуючи складні взаємозв'язки між соціальним розвитком і тим, як журналістське розслідування вписується в суспільство та співпрацює з іншими соціальними силами, задля створення та просування ефективних рішень проблем та несправедливості, були визначені тенденції глобальної розслідувальної журналістики, що пропонують глибше розуміння соціального призначення міжнародних журналістських розслідувань та викликів, що їх спіткають.

Дослідження призвело до висновку, що вплив журналістських розслідувань насправді можна оцінити, і що його вплив є далеко непропорційним його вартості. Дійсно, журналістські розслідування відіграють фундаментальну роль у створенні прозорого демократичного суспільства шляхом інформування громадськості, що дозволяє людям формувати власну думку. Сучасні глибокі та ретельні репортажі необхідні будь-якого здорового та відкритого суспільства. Закликаючи до відповідальності сильних світу цього та контролюючи роботу державних установ, журналістські розслідування сприяють побудові та підтримці життєздатних демократій, а, відтак, глобального розвитку суспільства.

Ключові слова: глобальна розслідувальна журналістика, вплив, соціальні сили, журналістське розслідування, агент соціальних змін, журналіст-розслідувач.

Постановка проблеми. Медіа являються важливим культурологічним феноменом і найбільш результативним способом передачі шаблонів поведінки, поширення цінностей та сучасним засобом комунікації. Саме медіа є своєрідним інформаційним фоном, на основі якого, людина формує певний світогляд щодо способу життя і стилю спілкування, моделей поведінки. В цьому розумінні медіа є засобами масової інформації й одночасно комунікації, що мають в своєму розпорядженні невичерпні можливості позитивного впливу на свідомість людей щодо формування високих моральних якостей, громадської активності, зразків суспільно корисної поведінки, нетерпимості до порушень закону тощо.

Інформаційний простір, створений сучасними медіа, є дуже різноманітним за змістом, формою

та якістю. Журналістська діяльність зачіпає інтереси й актуалізує потреби тієї чи іншої особи або суспільства в цілому, незалежно від того, чи стосується така діяльність питань політики, культури, економіки або соціальних проблем, тому вона спрямована не тільки на зацікавлену аудиторію, але й на її формування, зміну позицій, точок зору, ціннісних орієнтацій, тобто соціальних установок стосовно тих чи інших явищ навколишньої дійсності, а також впливає на різні суспільні процеси, на ті чи інші явища суспільного життя, зокрема у політико-соціальній сфері. Медіа як головний засіб формування суспільної думки можуть також провокувати масові протести та скандали, що тягнуть за собою кризу у відносинах між владою та суспільством. Вони справляють значний вплив на формування і поширення суспільної думки, явля-

ються свого роду провідниками ідеології, світогляду, соціальних цінностей, здатні в певній мірі створювати реальність.

Беззаперечно видається важливість та значущість розслідувальної журналістики, але доводиться констатувати, що за минулі 20 років колапс фінансового підґрунтя журналістської діяльності спричинив вельми негативні наслідки, навіть жертви. Найбільше постраждав від таких трансформацій саме напрям журналістських розслідувань.

Лауреат Нобелівської премії з економіки Джо-зеф Стігліц, називає журналістські розслідування «частиною примусового механізму», що є необхідним для суспільства, оскільки він забезпечує «стримування від зловживань, що в іншому випадку мали б місце» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання можливостей, ролі та призначення міжнародних журналістських розслідувань розглядалися в прямій постановці або дотично з розробкою інших проблем у роботах А. Безверхої, О. Бугери, О. Бурмагіна, Б. Бель, Н. Градецької, С. Денисова, С. Кузнецової, М. Лівіна, О. Лептуги, О. Напиральської, Д. Тужанського, Т. Патори, В. Пічугіна [2–5] та інших учених та практиків. Величезний внесок у питаннях глобалізації розслідувальної журналістики був внесений видатними журналістами-розслідувачами та науковцями, а саме: Hugo De Burgh, Jack C. Doppelt, James S. Ettema, Margaret T. Gordon, Mark L. Hunter, Maria Konow-Lund, Michelle Park, David E. Kaplan, David L. Protess, Paul Ch. Radu etc [6–9].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення соціального призначення міжнародних журналістських розслідувань, в контексті можливостей впливу на громадськість та співпраці із соціальними інститутами задля створення та просування ефективних рішень проблем та несправедливості, у глобальному вимірі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві феномену медіа надається велике значення, оскільки така діяльність, як і будь-яка інша, здійснюється в умовах насиченого інформаційного простору. Поза цими умовами, поза інформаційним полем, впорядкування суспільних відносин, а, відтак, і забезпечення безпеки суспільства, є просто неможливим. Та, оскільки інформація завжди займала провідну позицію у життєдіяльності людей, виступала і виступає найпотужнішим ресурсом суспільного розвитку, то соціальна роль інституту медіа сьогодні якісно зростає, його функції дедалі більше інтегруються з функціями

влади щодо регулювання поведінки та забезпечення безпеки. Власне, сам інститут медіа є одним із засобів організації суспільних відносин.

Розслідувальна журналістика виходить за межі повідомлень підходящих для більшості новин та репортажів на кшталт «хто, де, як, що, коли та чому». По суті, вся справа в інтенсивності та ретельності дослідження та часі, відведеному на його проведення, звідси й слово «розслідувальна».

Зазначене відрізняє розслідувальну журналістику від інших форм донесення інформації, орієнтованих на дедлайн. Типи історій також різняться, вмщуючи в себе масштабніші та більш складні питання та проблеми. Журналістське розслідування – це занурення в історію та викриття раніше невідомого чи навмисно прихованого. Крім того, журналіст-розслідувач має час та відповідні ресурси для збору інформації та вивчення доказів, необхідних для обґрунтування висновків, що робить матеріал гідним трансляції чи публікації.

Історично ініціатива та діяльнісна активність були невід'ємними складовими журналістських розслідувань. Чорношкіра журналістка Іда Б. Уеллс використовувала навички розслідування у своїх репортажах задовго до того, як це стало звичайним явищем, революціонувавши «владу пера» й розкривши правду про лінчування наприкінці 1800-х років. The New York Times заявила в некролозі, що Уеллс «стала піонером у галузі методів репортерингу, що залишаються центральними принципами сучасної журналістики» [10].

В інтернеті поширеним є загальний опис терміну «журналістські розслідування», наприклад: викриття корупції, шахрайства та інших злочинів, часто в політиці або бізнесі. Але зазначене значно звужує потенціал розслідувальної журналістики, її сфери дії та впливу. Журналіст може розслідувати практично все, особливо, якщо мова йде про порушення прав чи свобод, несправедливість чи приховування істини.

Девід Е. Каплан визначає журналістське розслідування як «глибоке, системне оригінальне дослідження, часто з використанням великих обсягів даних та документів, публічних записів з метою визначення фактичного стану речей». Він також вказує на те, що запорукою успішного, а відтак, й ефективного розслідування є використання ретельної методології з твердою опорою на першоджерела, формуванням й перевіркою гіпотези та суворою перевіркою фактів [8].

В посібнику ЮНЕСКО з журналістських розслідувань в контексті визначення поняття «журналістське розслідування» йдеться про розкриття

правди щодо суспільно значущих проблем, деталі яких приховуються (навмисно чи іншим чином) причетними особами [11].

Щодо ефекту, якого досягає журналістське розслідування, воно проливає світло на щось неприйнятне, що раніше приховувалося або трималося в таємниці. Журналістські розслідування викривають корупцію: масштабну чи побутову; виявляють загрози для громадськості чи безпеки виробництва; закликають причетних до відповідальності.

Журналістські розслідування справляють вплив на суспільні процеси міжнародного, регіонального та національного рівнів: від скандалу Уотергейт, що був вперше опублікований у *The Washington Post* у 1972 році, до викриття Харві Вайнштейна у *The New York Times* у 2017 році; від викриття корупції в ЄС до екологічних злочинів в Малайзії та розслідувань у Китаї, Польщі, Туреччині тощо. Такі розслідування викликали радикальні трансформації у суспільствах: «викриття таємниць» з «акцентуванням на соціальній справедливості й відповідальності» тягнуть за собою зміни та покращення ситуації, як локально, так й глобально.

Однак, розслідувальна журналістика не завжди призводить до заголовків, що привертають увагу всього світу; часто це більш локальні історії, але вони не менш важливі.

Розслідувальну журналістику, яку іноді називають пояснювальною, поглибленою або проектною журналістикою, не слід ототожнювати з «витокami інформації» (*leak journalism*). Зазначене стосується створення блискавичних сенсаційних новин завдяки витокам документів або даних, що поширюються навмисно з певною, як правило, корисливою метою. Так, у транзитивних суспільствах розуміння розслідувальної журналістики може бути досить розпливчастим та будь-який репортаж може визнаватися розслідуванням через те, що містить критику або пов'язаний із витокom інформації. Історії, що зосереджені на злочинах, корупції, аналітичних дослідженнях чи відкрито виказаній позиції, часто аналогічним чином помилково визнаються журналістським розслідуванням [12; 13]. Факт того, що колишній чиновник вживає алкоголь у власному домі, не є суспільним інтересом, доки це не вплинуло на його роботу. Однак відомості про те, що той самий чиновник використовував державні гроші для «фінансування» цієї звички, становлять суспільний інтерес.

Різноманітні довідники та посібники, доступні для журналістів-розслідувачів, відрізняються щодо визначення їхнього завдання. Але вони

єдині щодо фундаментальних принципів журналістської діяльності у розслідувальній сфері.

По-перше, журналістське розслідування має викривати нові факти, що стосуються конкретного питання чи проблеми. Розслідування має бути оригінальним та відкривати нові напрями для аудиторії. Воно має виходити за рамки простої перевірки фактів та надавати «чіткі, прямі та неспростовні докази без жодного натяку на двозначність» [14, с. 7]. У журналістських розслідуваннях не має місця двозначності, помилки чи неправильного тлумачення. Якщо щодо зібраних фактів, все ще є сумніви, розслідування не готове до публікації. Тим більш, що самі по собі факти не роблять розслідування. Події, персонажі, час і місце потрібно ретельно пов'язувати. Щоб факти були значущими, їх потрібно поставити в належний контекст, щоб у громадськості була можливість оцінити їх (фактів) валідність та використати для змін.

По-друге, розслідувальна журналістика має бути спрямована на служіння суспільним інтересам, які «часто відрізняються від «національних інтересів». Термін «національні інтереси» іноді використовується урядами для виправдання незаконних, небезпечних чи неетичних дій або для того, щоб перешкодити журналістам викривати та висвітлювати суттєві проблеми» [15, с. 14]. У журналістиці суспільний інтерес означає оприлюднення важливої для значної частини суспільства інформації з метою захисту їхнього життя, здоров'я, власності, прав та свобод, забезпечення правосуддя та верховенства права. Інформація має бути неупередженою й, відтак, громадськість буде мати можливість покладатися на таку інформацію при прийнятті рішень [11, с. 3].

По-третє, розслідування-викриття має бути результатом глибокого системного дослідження та ретельного документування з дотриманням професійних та етичних стандартів.

Журналістське розслідування – це не просто оприлюднення інформації або засіб її донесення, чи інструмент у боротьбі за вплив; та не кожен твір, що спирається на витік документів, є журналістським розслідуванням. Доречно зазначити, наприклад, що «Документи Пентагону» (*the Pentagon Papers*), опубліковані *The New York Times* не є журналістськими розслідуваннями, тоді як розслідування Уотергейта – масштабне журналістське дослідження – таким є. Для журналіста-розслідувача витік документа є першою підказкою в поглибленому розслідуванні, яке передбачатиме ретельне документування фактів, упорядкування

першоджерел та доволі реальну конфронтацію з відповідальними, а також перевірку автентичності документів й встановлення мотивів витоку.

По-четверте, журналісти мають бути відповідальними за розкриття інформації та проведення розслідування. Журналісти-розслідувачі досліджують, перевіряють факти та аналізують; планують та проводять розслідування. Журналісти-розслідувачі відіграють головну роль у процесі написання та редагування матеріалу, а також є відповідальними при прийнятті складних редакторських (управлінських) рішень.

За часів появи першої англійської газети первинною функцією новин було просування партійних цілей. Такий «функціонал» забезпечується, наприклад, або замовчуванням чи навпаки «розкручуванням», або фальсифікацією; при цьому жодна із зазначених форм спотворення-донесення інформації не сумісна із розслідувальною журналістикою від локального до міжнародного рівнів [16, с. 27]. Без ніякого сумніву, журналіст-розслідувач має визнавати та викривати саме реальний стан речей. В іншому випадку, нічого не зміниться або зміни будуть на гірше.

Розслідування, якими б глибокими та об'єктивними не були, самі по собі не викликають соціальних змін. Автори книги «Журналістика гніву» (*The Journalism of Outrage*) детально досліджують яким чином розслідувальна журналістика досягає ефекту щодо законодавчих змін, реформ у сфері юстиції, зокрема, кримінальної, тощо. Так, були запропоновані дві моделі ефективного журналістського розслідування: або мобілізація громадянського гніву через викриття відомостей, що становлять суспільний інтерес, або створення коаліцій, де розслідування використовуються як важелі впливу на зміни [7].

Практика показала, що коаліції соціальних сил необхідні для досягнення змін за допомогою журналістських розслідувань. Виявилось, що в контексті довіри чи впливу нейтралітет не завжди має значення для громадськості. Журналістськими розслідуваннями все частіше займаються неурядові організації, такі як Greenpeace або Project on Government Oversight, в колаборації з провідними ЗМІ. Наприклад, The Guardian відкрито об'єднався з зазначеними організаціями щонайменше у двох визначних випадках (справи Wikileaks і Trafigura) [17].

Врешті й глобалізаційні процеси спонукають до визнання та обговорення серйозних трансформацій у природі журналістики загалом й журналістських розслідувань зокрема. Реалізовані

міжнародні транснаціональні розслідування спростовують твердження, що «вся журналістика місцева». Журналістика, що відповідає лише національним локальним стандартам, не може потрапити на світовий ринок, доєднатись до міжнародних процесів, так само не може впливати на глобальні проблеми. Саме розслідувальна журналістика все більше втягує локальні елементи в міжнародний механізм, і в процесі створює глобальну аудиторію.

У той час як традиційні медіа зазнали величезних бюджетних скорочень і втрату фінансування журналістських розслідувань, глобалізація та технології відчинили двері для нового покоління документалістів та громадянських журналістів. Цифрова революція дала цій галузі безпрецедентні інструменти, доступ та можливості для співпраці. Закріпилися нові моделі – від некомерційних організацій та онлайн-стартапів до мультимедійних лабораторій та університетських центрів [18].

Відтак, сенс журналістського розслідування (локального, регіонального чи міжнародного масштабу) фактично полягає у викритті конкретних фактів певної проблематики за результатами системного поглибленого дослідження при ретельному документуванні в ім'я суспільних інтересів шляхом висвітлення системних або інституційних недоліків або проблем у різних сферах суспільного життя. Дійсно, ефект часто буває вельми незвичайним, хоч й очевидним: викриття владних зловживань, стримування корупції, сприяння прозорості, сприяння підзвітності та зміцнення демократії, особливо в країнах з демократією, що формується, й економікою, що розвивається.

Висновки. Журналістські розслідування, є національним, регіональним та міжнародним інструментом, що зміцнює свободу преси та свободу вираження поглядів. Призначення журналістської діяльності має значний діапазон: від донесення інформації до аудиторії до висвітлення історій, що на багатьох рівнях викликають непередбачувані наслідки. Тому журналістське розслідування, особливо міжнародне, завжди передбачає велику відповідальність, а також надає унікальну можливість справити вплив на громадськість та змінити світ на краще.

Журналістські розслідування відіграють фундаментальну роль у створенні прозорого демократичного суспільства шляхом інформування громадськості, що дозволяє людям формувати власну думку. Сучасні глибокі та ретельні репортажі необхідні будь-якого здорового та відкритого суспільства. Закликаючи до відповідальності сильних

світу цього та контролюючи роботу державних установ, журналістські розслідування сприяють побудові та підтримці життєздатних демократій, а, відтак, глобального розвитку суспільства.

Журналістика не просто передає інформацію; вона також служить освітнім інструментом, що сприяє створенню поінформованого та освіченого суспільства, опори будь-якої демократії. Тільки

тоді, коли для владні дії є прозорими для громадськості, верховенство права та законність можуть бути забезпечені та дотримані. Але, журналістські розслідування – не лише інструмент впливу на політику, мова йде про функціональні можливості в будь-якій сфері соціального та економічного життя, як на рівні окремого суспільства або регіону, так і світового співтовариства.

Список літератури:

1. Investigative Impact. A Report on Best Practices in Measuring the Impact of Investigative Journalism. URL: <https://impact.gijn.org/report/> (accessed on: 2024/11/10).
2. Теми. Люди. Історії. Антипосібник для журналістів. Є. Кузнєцова, А. Безверха, М. Лівін та ін.; за заг. ред. О. Лептуги. Київ, 2018. 66 с.
3. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Б. Бель, О. Бурмагін, Т. Патора та ін.; за заг. ред. І. Кост. Київ, 2013. 190 с.
4. Ярошук О., Ільченко В., Ткачук В. Розслідування у сфері енергетики. Як перетворити ідею на аргументований текст. Київ: ДІКСІ ГРУП, 2020. 48 с.
5. Ярошук О. Викривачі, журналістика розслідувань та їхня роль для демократії. *Freedom House in Ukraine, Ukraine Policy Brief Series Paper*. No.1, 2019. Режим доступу до ресурсу: https://issuu.com/freedomhouseukraine/docs/ukr_final_2
6. Burgh, H. (2008) *Investigative Journalism: second edition*. New York: Routledge. 414 p.
7. Proffes, D., Cook, F., Doppelt, C. & Ettema, S. (1991) *The Journalism of Outrage: Investigative Reporting and Agenda-Building in America*. New York: The Guilford Press.
8. Kaplan D., What is Investigative Journalism? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TCVU52T6Cbs> (accessed on 2024/10/27).
9. Radu, P. *Follow the Money: A Digital Guide for Tracking Corruption*. Washington: International Center for Journalists. URL: <https://archive.org/details/follow-the-money-a-digital-guide-for-tracking-corruption> (accessed on 2024/11/02).
10. Walker, M. Ida B. Wells and the Activism of Investigative Journalism February 12, 2020. URL: <https://blogs.loc.gov/headlinesandheroes/2020/02/ida-b-wells-and-the-activism-of-investigative-journalism/> (accessed on 2024/10/31).
11. Hunter, Mark, Lee. *The Global Investigative Journalism Casebook*. UNESCO, 2012. URL: http://portal.unesco.org/geography/en/ev.php-URL_ID=15958&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.htm
12. HillJan, A. What Is Investigative Journalism? *Writer s digest*. 24, 2022. URL: <https://www.writersdigest.com/write-better-nonfiction/what-is-investigative-journalism> (accessed on 2024/11/02).
13. Hunter, Mark Lee. *Story-Based Inquiry: A manual for investigative journalists*. Unesco, 2011. URL: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=29032&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
14. Fleeson L., (2000) *Ten Steps to Investigative Reporting*. International Center for Journalists. 20 p.
15. *Investigative Journalism: Handbook*. AIJMinstitute 2020. 101 p.
16. *Hybrid Investigative Journalism (2024)*, M. Konow-Lund et al. (eds.) <https://doi.org/10.1007/978-3-031-41939-3>
17. Mark Lee Hunter et al., *Power is Everywhere: How stakeholder-driven Media Build the Future of Watchdog News*. Stakeholder Media Project, 2017. URL: www.storybasedinquiry.com
18. Berglez, P. (2013). *Global journalism: Theory and practice*. Peter Lang.

Fedchun N. O., Andreyeva O. S. GLOBAL INVESTIGATIVE JOURNALISM: SOCIAL ASSIGNMENT AND MODERN CHALLENGES

The article deals with studying the potentiality, role and tasks of global investigative journalism. Thus, this research paper has explored and analyzed various aspects of the problem at hand, shedding light on important findings and contributing to the existing body of knowledge. Through careful analysis and critical interpretation valuable insights into social assignment of global investigative journalism have been provided. The study has confirmed the significance of investigative journalism as a social force, especially in modern global era.

The findings of this research demonstrate the role of global investigative journalism in fostering change and its potential impact on modern society, highlighting the need for further investigation and potential avenues for future research. By examining the intricate relationships between social development and how investigative

journalism fits into society and collaborates with other social forces, in order to create and drive solutions to problems and injustice, the trends and correlations that offer a deeper understanding of social assignment of global investigative journalism have been uncovered.

This article contributes to the current knowledge base by providing a comprehensive analysis of the social assignment of global investigative journalism and its implications. These findings lead to the conclusion that the impact of investigative journalism can in fact be gauged, and that its influence is far out of proportion to its cost. Indeed, the impact is often quite extraordinary: exposing abuses of power, curbing corruption, fostering transparency, promoting accountability and strengthening democracy, to name but a few of its more obvious contributions – particularly in emerging democracies and developing economies.

However, it is important to acknowledge the limitations of this study. Despite the efforts to ensure the reliability and validity of the findings, certain constraints such as sample size may have influenced the results. These limitations provide potential opportunities for future research and address the remaining gaps.

Key words: *global investigative journalism, impact, social forces, investigative reporting, agent of social changes, investigative journalist.*